

UÇKUN, Rabia (2014). “Saltuknâme’ De Sarı Saltuk Gazi’ye Atfedilen Kerametler”. *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması. 26-28 Mayıs 2014*. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir, ss.131-144 (<http://bilgelerzirvesi.org>).

Rabia UÇKUN*

SALTUKNÂME’ DE SARI SALTUK GAZİ’YE ATFEDİLEN KERAMETLER

Bugün ilmi irfanla yoğurabilen, aklı da gönül süzgecinden geçirebilenlerden; Türk dünyasının bilge şahsiyetlerinden söz ediyoruz. Türk Dünyasının bilge şahsiyetlerinden biri de Sarı Saltuk’tur. Türk Dünyası eren ve evliyalari içinde, önemli bir yere sahip olan ve hakkında çok şey anlatılan Sarı Saltuk’un, Anadolu ve Balkanlarda birçok yerde makam mezarının bulunduğu bilinmektedir.

On üçüncü yüzyılda yaşayan Sarı Saltuk (ö. 1297/1298), Anadolu ve Balkanların fethi, Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli rol oynayan bir alperen, gazi bir dervîştir. Sarı Saltuk gazalari, Türklük ve İslâmiyet’e hizmetleri sebebiyle bir veli olarak kabul görmüş; Anadolu ve Balkanlarda bulunan çok sayıdaki türbe ve makamı ise geçmişten günümüze ziyaretgâh haline gelmiştir.

Anadolu’nun ve Balkanların fethinde alperenlerin rolü bugün daha iyi anlaşılmakta ve bu gazi dervîşlerin halk üzerinde manevi nüfuzlarının oldukça kuvvetli olduğu görülmektedir. Anadolu’da ve Balkanlarda bulunan birçok makam mezar ve ziyaretgâhta kimin yattığı sorulduğu zaman, “Horasan Ereni” cevabı verilmektedir. Bu dervîşlerin dünyadan elini eteğini çekmiş münzeviler olduğunu düşünmek yanlıştır. Tam tersine bu zümreler savaşı, toprak açan, açılan topraklarda zaviyeler kurup tarım yapan ve diğeri insanların bu topraklara yerleşmesini sağlayan aktif kişilerdir. Ömer Lütfi Barkan’ın belirttiği gibi, Kolonizatör Türk dervîşinin hâkim vasfı üretici olmasıdır.¹⁷⁰Kolonizatör Türk dervîşlerinin diğeri bir deyişle alperenlerin; fethedilen veya edilmek üzere olan bir bölgeye / ülkeye giderek önce orada bir zaviye kurduklarını görüyoruz. Bu zaviyeler,

* Yrd. Doç. Dr. Ege Üniversitesi.

¹⁷⁰Bkz.Ömer Lütfi Barkan, **Kolonizatör Türk Dervîşleri**, Hamle Yayın Dağıtım, İstanbul, s.32-33

Türkleştirme ve İslamlaştırma amacıyla çalışan birer kültür merkezi ve ocağı olmanın yanı sıra tarım, hayvancılık ve zanaatın yapıldığı üretim merkezi olma işlevini de sürdürmüştür.

Bu gaziler ve alperenlerin Hz. Peygamber'in müjdelediği Rumeli'nin fethi için, tıpkı İstanbul'un fethinde olduğu gibi, gayret göstermeyi Allah'a hizmet etmek olarak düşündüklerini ve böylesine kutsal bir görevin onlar için bir motivasyon kaynağı olduğunu söylemek mümkündür. Gaza düşüncesiyle hareket eden alperenler, fethedilen yerlerdeki ilk yerleşim yerlerini kurmuş bu sayede askeri başarı kalıcı hale gelmiştir. Bu yönüyle Sarı Saltuk dahil kolonizatör Türk dervişleri, aynı zamanda birer şehir planlamacı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sarı Saltuk örneğinde olduğu gibi alperenlerin, hem askeri hem manevi fetih yaptıklarını; yine fiziki mimarlığın yanı sıra manevi mimarlık misyonunu da üstlendiklerini söyleyebiliriz.

XIII. yüzyıl erenlerinden Sarı Saltuk'un hayatını, gazalarını ve çeşitli kerametlerini; XIII-XV. yüzyıllardaki tarihi hadiseleri konu alan Saltuknâme; Fatih Sultan Mehmet'in oğlu Cem Sultan'ın isteği üzerine Ebu'l-Hayr-ı Rumi tarafından yedi senelik bir çalışma sonucunda Türk sözlü geleneğinden toplanarak yazıya geçirilmiş ve 1480 yılında üç ciltlik bir eser olarak tamamlanmıştır. Ebu'l-Hayr-ı Rumi Saltuknâme'yi niçin kaleme aldığını Saltuknâme'de şöyle anlatmaktadır¹⁷¹: “...bana buyurdu kim; bu azizün sahihen kanda kim menakıbın bulam dervişlerden soram bilem ta kim bu azizün kıssaların cem idem. Pes Cem Sultan emriyle memlekette yürüdüm, kangıyırde kim bunun menakıbınışıttüm, yazdum, birbirine tertibüzre uydurup, bir kitabidüp, yidi yılda tamam eyledüm. Sultan katına getirüp teslim ittüm.”

Saltuknâme'ye göre Sarı Saltuk'un asıl adı Şerif Hızır'dır. Babasının adı Seyyid Hasan, annesinin adı Rabia'dır. Saltuknâme'ye göre Sarı Saltuk 99 yıl yaşamış, düşmanları tarafından zehirlendikten sonra hançerlenerek şehit edilmiştir. Son nefesini vermeden önce de, kendisini zehirleyen ve hançerleyen düşmanını öldürmüştür.¹⁷² Sarı Saltuk'un şeceresi Hz. Muhammed'e ve Hz. Ali'ye dayanmakta ve Şerif, Şerif Hızır, Server, Saltık, Sarı Saltık adlarının yanı sıra Seyyid adını aldığı da görülmektedir. Sarı Saltuk'un Hz. Hasan ve Hüseyin'in soyundan geldiği birkaç yerde belirtilmektedir:¹⁷³ “...Şerif mübarek başına iki alâmet eyledi; bir kızıl kim Hz. Hüseyinler tonıdur ve biri

¹⁷¹Saltuk-nâme III, s.366

¹⁷²Saltuk-nâme I, s.3

¹⁷³Saltuk-nâme I, s. 10

yaşıl kim Hz. Hasanîlertonıdır....Şerif atadan Hz. Hüseyinî, anadan Hz. Hasanî idi.”

Sarı Saltuk hakkında bilgi veren önemli bir kaynak da Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'dir. Evliya Çelebi'ye göre Sarı Saltuk'un asıl adı Muhammed Buharî'dir. Seyahatnamede belirtildiğine göre, Ahmed Yesevî, Diyar-ı Rum'a, yani Anadolu'ya önce Hacı Bektaş-ı Veli'yi, daha sonra ona yardımcı olması için Sarı Saltuk'u gönderir. Yesevî'nin meşhur tahta kılıcını kuşattığı Sarı Saltuk'un asıl görevi bu kılıçla Rumeli'yi fethedip Dobruca'da, “Yedi-krallık yerde nam ve şan sahibi” olmaktır. Hacı Bektaş, yedi yüz Horasan ereniyle birlikte Diyar-ı Rum'a gelen Sarı Saltuk'u şeyhinin emrine uyararak Dobruca'ya gönderir. O da bu bölgede birçok yeri fethedip kerametler göstererek halkını Müslüman eder ve menkıbeleri dilden dile dolaşmaya başlar¹⁷⁴:

“Bu âsitâne-i bâ-sa'âdetin sebeb-i inşâsı oldur kim sene (---) târîhinde bizzât Muhammed Hacı Bektâş-ı Velî Yesevî şehrinde Türk-i Türkân Hoca Ahmed-i Yesevî'den cihâz-ı fakrı kabul edüp diyâr-ı Rûm'da sâhib-i seccâde olmağa me'zûn olup üç yüz yetmiş fukarâ ve bu Keliğra Sultân cümle fukarâlara ser-çeşme olup Hacı Bektâş-ı Velî ile Rûm'da Orhân Gâzî'ye gelüp Bursa fethinden sonra Hacı Bektâş, Keliğra Sultân'ı yetmiş fukarasıyla Moskov ve Leh ve Çeh ve Dobruca diyârlarına gönderüp Rûm erenleri olmağa izn verüp "Dobruca'da bir böcük vardır, anı katledüp ibâdullahı şerrinden emîn eyle" deyü Hacı Bektâş, Keliğra Sultân'ın destine bir tahta kılıç ve bir seccâde ve tabl ve kudüm ve alem ve sıraf ve def ve nakkâreverüp Keliğra Dedekal'a-i Sinop'a gelüp alâmele'i'n-nâs yetmiş nefer fukarâsıyla postların deryâ üzre döşeyip "Yâ Hayy [u] yâ Kayyûm" esmâsına müdâvemet edüp def ve kudümlerin çalarak bir günde Rûm cânibinde diyâr-ı Kırım'a andan vilâyet-i Moskov'da Heşdektâ'îfesin ve Leh diyârında Libka tâ'îfesin cümle İslâm ile müşerref edüp.....”

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde ve Hacı Bektaş Veli Velayetnâmesi'nde anlatıldığı gibi, erenlerin Anadolu'ya gelişi ve gösterdikleri kerametler ile Sarı Saltuk'un Ahmet Yesevi'nin isteği üzerine Hacı Bektaş Veli tarafından görevlendirilmesi Saltuknâme'de, “Kıssa-i İbtidâ-i Evliyâ-i Rûm Beyânıdır”¹⁷⁵ başlığı altında ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır.

¹⁷⁴Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, II Kitap, Haz: Zekeriya Kurşun-Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1998, s.71

¹⁷⁵bkz: Saltuk-nâme II, .s. 43 vd.

Saltuknâme'yi incelediğimizde, Türk-İslam medeniyetinin Anadolu ve Balkanlarda nasıl ilmek ilmek örüldüğüne şahit olurken; Sarı Saltuk'un menkıbevi hayatı hakkında ayrıntılı bilgi edinmemize rağmen tarihi kişiliği hakkında sınırlı bilgiye sahibiz. Sarı Saltuk ile aynı dönemde yaşamış olan yerleşik kültüre sahip şehirli sūfî şahsiyetler hakkında (Mevlâna Celâleddin-i Rûmî gibi) resmi ve özel kaynaklarda, bu şahısların kendi eserlerinde bilgi verilmekte iken; Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli, Sarı Saltuk gibi şahıslar bundan mahrum olmuştur. Ahmet Yaşar Ocak, yaptığı ayrıntılı çalışmada¹⁷⁶ Sarı Saltuk'un Balkanlar'a yapılan Anadolu kökenli Türk iskânının önderi olduğunu; hatta bazı yerel Hristiyan azizleri ile özdeşleştirildiğini özellikle vurgulayarak hayali ve efsanevi bir kişilik değil, tarihi bir kişilik olduğuna dikkati çekmektedir. Saltuknâme üzerine doktora tezi hazırlayan Kemal Yüce¹⁷⁷ ve Şükrü Haluk Akalın,¹⁷⁸ Sarı Saltuk ile ilgili bilgi, belge ve geniş bir bibliyografyayı bilim dünyasının hizmetine sunmuştur.

Saltuknâme'de anlatılan menkıbelerin bir kısmı, Türklerin Rumeli'ye geçişi, Anadolu ve Rumeli'nin fethi, tekfurlarla yapılan savaşlar, Beylikler devri olayları, Osmanlı devletinin kuruluşu gibi tarihi olayları konu etmektedir. Bu menkıbelerde Osman Gazi, Umur Bey, Sultan Alaeddin, Gıyasettin Keyhusrev, Cengiz Han, Nasrettin Hoca, Ahmet Fakih, Karaca Ahmet, Mevlana adı geçen tarihî şahsiyetlerdir. Saltuknâme'de yer alan menkıbelerin bir kısmı, Sarı Saltuk'un Hindistan, Habeşistan, Arabistan ve Türkistan'a yaptığı seferleri, gazaları ve kerametlerini konu almaktadır. Menkıbelerin bir kısmı ise, Sarı Saltuk'un Kaf Dağı, Cinnistan, Kuhistan, Cabülşa (Cabülka), Şahmaran gibi olağanüstü ülkelere yaptığı seyahatleri ve bu sırada cin, dev, cadı gibi olağanüstü varlıklarla mücadelesini anlatmaktadır.

Sarı Saltuk'un menkıbevi şahsiyetinin oluşmasında, ona atfedilen kerametlerin önemi büyüktür. Sarı Saltuk'un halkın gönlüne taht kurmasında, Saltuknâme'nin son dönemlere kadar okunması ve halk muhayyilesinde korunmasında, Sarı Saltuk'un hayatta iken gösterdiğine inanılan ve Saltuknâme'de anlatılan kerametlerin önemli

¹⁷⁶bkz: Ahmet Yaşar Ocak, **Sarı Saltuk Popüler İslam'ın Balkanlar'daki Destanı Öncüsü**, TTK Yay, Ankara 2002

¹⁷⁷ Kemal Yüce, **Saltuknâme'de Tarihi, Dinî ve Efsanevi Unsurlar**, Kültür ve Turizm Bak. Yay.,Ankara1987

¹⁷⁸ Şükrü Haluk Akalın, Ebü'l-Hayr-ı Rûmî,**Saltuk-name I- II-III**, Kültür Bak.Yay., Ankara 1987,1988,1990

bir rolü olduğunu düşünmekteyiz. Saltuknâme’de Sarı Saltuk’a atfedilen kerametleri, beş ana başlık altında değerlendirmeyi uygun bulduk ve bu çalışma için Şükrü Haluk Akalın tarafından hazırlanan ve üç cilt halinde Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanan (1987,1988,1990) Saltuknâme neşrini esas aldık.

Mukaddes, İnsanüstü ve Gizli Güçler Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri

Rüyada Peygamber ve İslam Büyüklerini Görme

Saltuknâme’de rüya görme, diğer İslami Türk destanlarında olduğu gibi, çok yaygın ve önemli motiflerden biridir. Saltuknâme’de, Battalnâme ve Danişmendnâme’de¹⁷⁹ olduğu gibi rüyalar kutsal sayılmakta ve bu rüyalara göre hareket edildiği görülmektedir. Sarı Saltuk rüyasında Seyyid Battal Gazi’yi görür¹⁸⁰; onun işaret ettiği mağarada Battal’ın atı Aşkari, Hz. Hamza’nın silahını ve Dahhak’ın kılıcını, Giv’in mızrağını, Güştasb’ın kalkanını bulduktan sonra yenilmezlik gücünü elde etmektedir.

Rüyalar, haber işlevinin yanı sıra olağanüstü güçler ve mekânlarla bağlantı kurma işlevine de sahiptir. Ayrıca rüyaları, rüyayı gören kişiye kutsiyet kazandırması ve rüya sonrası yapılan fetih hareketlerinin Allah tarafından onaylanması açısından da değerlendirmenin gerekli olduğu düşüncesindeyim.

Sarı Saltuk’un gösterdiği kerametler, İslam büyükleri özellikle de Hz. Peygamber’in rüyasına girmesi ve meleklerin yardım etmesi ile vuku bulmaktadır. Sarı Saltuk sık sık rüyasında Hz. Muhammed’i görür, ondan emir alır ve onun işareti ile fetih kararı verir. Sarı Saltuk, Edirne şehrini fethetme kararını Hz. Peygamberi rüyasında gördükten sonra vermiştir.¹⁸¹Sarı Saltuk’un başka bir kerameti, rüyasında Hz. Muhammed’i gördükten sonra mezarına giderek onunla konuşmasıdır.¹⁸² Saltuk’un Hz. Peygambere mezhebinin ne olduğunu sorması üzerine, Hz. Peygamber’in dört mezhebin imamını sayarak, “*Bunlar bizim çar-yarımız gibidir*” cevabını vermesi özellikle dikkati çekmektedir.

¹⁷⁹ Bkz. Rabia Kocaaslan Uçkun, **Danişmendname’deki Epik ve Dini Unsurlar**, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1992

¹⁸⁰Saltuk-nâme I, s. 5

¹⁸¹Saltuk-nâme II, s. 53

¹⁸²Saltuk-nâme I, s. 55

Saltuknâme’de rüyaların, Sarı Saltuk’a ve Anadolu ile Rumeli’de gerçekleştirdiği fetih faaliyetlerine kutsiyet kazandırdığını, olaylar arasındaki geçişi sağlayarak olay örgüsünü yönlendirdiğini söylemek mümkündür.

Hızır ve Diğer Gayb Erenleriyle Görüşme

Türk kültüründe Hızır, boz atlı, yeşil elbiseli, ak sakallı bir ihtiyar olarak tasvir edilir ve çeşitli kılıklarda zor durumda olanlara yardım eden, uzun mesafeleri çok kısa sürede aşabilen, bolluk ve bereket getiren, hastalara şifa dağıtan, tabiatın yeşermesini, hayvanların üremesini sağlayan, savaşlara katılarak askerlere yardım eden kutsal bir varlık olarak değerlendirilir.¹⁸³

Saltuknâme’de Hızır’ın, Sarı Saltuk’a kılavuzluk ve mürşitlik yaptığını, onu velayet mertebesine ulaştırdığını, bazı sırları öğreterek felaket ve zor durumlarda imdadına yetiştiğini görüyoruz. Saltuknâme’de Sarı Saltuk’un, Hızır’ın ağzının yarını vermesi ile nasıl velayet sahibi olduğu şöyle anlatılmaktadır:¹⁸⁴ “*Şerif dahi ağzın açdı. Ağzına Hz. Hızır ağzı yarın viridi, eytdi: Korkma şimdengirü, yürü, didi. Şerif bir ol kadar dahi kuvvet dutup velayet ve keramete kadem basdı.*” Bir şehrin halkı Sarı Saltuk’a bir ölüyü diriltirse Müslüman olacaklarını söyler. Saltuk, ben peygamber değilim ki ölüyü diri kılayım, biz diriye öldürmeyiz ölüyü de diri görürüz, cevabımı verir. Kırk gün kırk gece ibadet eder. Kırkıncı gün duvar yarılr, Hızır gelir ve İsa Peygamberin duasını öğretir. Saltuk mezardaki ölüyü bu dua ile diriltir, buna şahit olan kırk bin can Müslüman olur.¹⁸⁵

Saltuknâme’de Sarı Saltuk’un çeşitli kavimlerin dilini öğrenip ilim sahibi olması Hızır’ın, verdiği elmayı yemesi ile gerçekleşmektedir.¹⁸⁶ Sarı Saltuk’un birden fazla dil bildiği birçok kez tekrarlanmaktadır. “*Şerif dahi dört kitabı tekmi l itmişdi, on iki dürlü dil bilürdim birle eh linden hasıl itmişdi.*”¹⁸⁷ Yine başka bir yerde, “*Hızır Şerif yitmiş iki dürlü dili Allah Taala fazlıyla yazardı ve okurdi ve sahaif ve kitablari bilürdi.*”¹⁸⁸ şeklinde belirtilmektedir. Yine Hızır’ın hazırladığı ilaç sayesinde, zehirlenen Sarı Saltuk ölmekten

¹⁸³ Geniş bilgi için bkz: Ahmet Yaşar Ocak, **İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1990

¹⁸⁴ **Saltuk-nâme I**, s. 33

¹⁸⁵ **Saltuk-nâme II**, s. 56-57

¹⁸⁶ **Saltuk-nâme I**, s. 113-114

¹⁸⁷ **Saltuk-nâme I**, s. 6, 31

¹⁸⁸ **Saltuk-nâme I**, s. 276

kurtulur¹⁸⁹. Sarı Saltuk'un olağanüstü özelliklere sahip tahta kılıcı da, Hızır tarafından kendisine verilmiştir. Bu kılıç Hz. Peygambere aittir ve hurma ağacından yapılmıştır. Demir gibi sağlam olduğu belirtilen kılıç, taş ve kayaları parçalayacak özelliğe sahiptir.¹⁹⁰Sarı Saltuk'un Hz. Peygamberden kendisine miras kalan bir kılıca sahip olması, Saltuk Gazinin peygamber soyundan geldiği yönündeki kabulleri pekiştirmesi açısından da önemlidir. Battalnâme ve Danişmendnâme'de olduğu gibi, Saltuknâme'de de gazi dervişlerin kullandığı kılıçlar, kutsal ve olağanüstü özelliklere sahiptir, özellikle tahta kılıçların kuvvet ve kudretin sembolü olduğunu söylemek mümkündür.

Türk halk kültüründe, Hızır'ın ab-ı hayattan içtiğine, bunun için sonsuza kadar yaşayacağına ve insanlara yardım edeceğine inanılmaktadır. Saltuknâme'ye göre Hızır ab-ı hayatı Nil nehrinin doğduğu yerde bulmuştur ve Hızır'ın makamı da Nil nehrinin kaynağındadır.¹⁹¹

Saltuknâme'de fetih sırasında düşmana mağlup olmak üzere iken Hızır'ın veya iyilik cininin Sarı Saltuk'a yardım etmesi, fetih hareketlerine katılanların ruhani güçler tarafından korunduğu mesajını da içermektedir. Bu yönüyle Sarı Saltuk diğer velilerin menkıbeleri ve benzer kerametleri, alperenleri fetih için cesaretlendirme işlevini üstlenmiştir, diyebiliriz.

Cinlerle Temas Kurma, Kötülüklerini Yok Edip Hizmetinde Kullanma

Saltuknâme'de Hızır'ın yardımcısı olan Sünni cin Minû-çihr de, Sarı Saltuk'a yardım eder, zor durumda imdadına yetişir. Kâfirlerin eline düşen Sarı Saltuk, ateşte yakılmak üzere iken Minû-çihr tarafından kurtarılarak, Hz. Hızır ve İlyas'ın katına gökyüzüne çıkarılır.¹⁹² Hızır, iyilik cini Minû-çihr aracılığı ile Sarı Saltuk'a Ankabil adlı atı gönderir. Minû-çihrbu ata Hz. Hamza ile Hz. Abbas'ın bindiği belirtir.¹⁹³ Sarı Saltuk, halkına zulüm eden Sultan Alâüddin ile görüşmek üzere Konya'ya gelir. Sünni cin ordusu yardıma gelir ve Konya'yı muhasara eder.¹⁹⁴“.....*dua-i Minû-çihr'i*

¹⁸⁹Saltuk-nâme II, s. 42

¹⁹⁰Saltuk-nâme I, s. 170-171;II, s. 29

¹⁹¹Saltuk-nâme I, s. 239

¹⁹²Saltuk-nâme I, s. 33

¹⁹³Saltuk-nâme I, s. 53

¹⁹⁴Saltuk-nâme II, s. 60

*okudu. Heman dört yüz bin cin leşkeri geldiler. "Sarı Saltuk, kafirler tarafından derin bir kuyunun içine atılır, Minû-çihr duasını okuyarak kurtulur*¹⁹⁵. Saltukname'de yine birçok yerde, Sarı Saltuk'un gazalarına Minû-çihr ve ordusunun iştirak ettiğini¹⁹⁶ görmekteyiz.

II. Velinin Kendi Vücudunda Cereyan Eden Keramet Motifleri

Sarı Saltuk'un, fiziki olarak tasvir edilmemesine rağmen, çok güçlü ve heybetli olduğuna dair ipuçları Saltuknâme'de yer almaktadır. Sarı Saltuk iki yanında iki aslanla öyle bir yürür ki, Zal Oğlu Rüstem görse korkar.¹⁹⁷ Düşmanın üzerine bir ev büyüklüğündeki kayayı başının üzerinde taşıyarak saldırır.¹⁹⁸ Kalelere büyük taşlar atar, eli ile veya tuttuğu çomak ile kale duvarların ve demir kapıları kırar.¹⁹⁹ Düşman gemilerini eli ile çekerek denizden karaya çıkarır.²⁰⁰ Eli o kadar serttir ki, düşman mızrakları değince eğilir, düşmanların attığı oklar geri dönüp atanları helak eder.²⁰¹ Sarı Saltuk'un önemli bir özelliği de, Battal ve Danişmend Gazi gibi iyi bir hatip olmasıdır. Sarı Saltuk hem Müslümanlara hem Hristiyanlara hitap eder, vaaz verir. Zaman zaman gökyüzüne doğru uçar, bulutlar üzerinde gezinir.²⁰²

Öldürücü ve Tahrip Edici Şeylerden Etkilenmeme

Sarı Saltuk'un ateşten etkilenmediğini görüyoruz. Ateşe dayanıklı olan Simurg²⁰³ üzerinde yolculuk yaparak, efsanevi Kuh-ı Şua (ateş dağı) dağına uçarak aşmaktadır. Yine ateş ile beslendiğine inanılan Semenderin yağını vücuduna sürdüğü, semender kürkü giyerek dolaştığı Saltuknâme'de kayıtlıdır.

Saltuknâme'de bir menkıbede Sarı Saltuk'un ejderi öldürerek kurtardığı bir kavmi nasıl Müslüman ettiği anlatılmaktadır. Sarı Saltuk, ejderi kendisinin öldürdüğünü iddia eden bir papaz ile kimin doğru söylediğini anlamak için ateşte kaynayan kazana girerek ateş

¹⁹⁵Saltuk-nâme II, s. 65

¹⁹⁶Saltuk-nâme II, s. 69-70

¹⁹⁷Saltuk-nâme I, s. 179

¹⁹⁸Saltuk-nâme III, s. 235

¹⁹⁹Saltuk-nâme III, s. 236

²⁰⁰Saltuk-nâme II, s. 84

²⁰¹Saltuk-nâme II, s. 117

²⁰²Saltuk-nâme I, s. 363

²⁰³Saltuk-nâme I, s. 126 vd.

imtihtanından geçer. Papaz lr, Saltuk kurtulur. Bu kerameti gören kral ve halkı Müslüman olur.²⁰⁴

Hız. Peygamberin saından  teli yanında taşıdığı için, Sarı Saltuk'a ok işlemez. Bu kutsal sa tellerinin Battal Gazi aracılığı ile Sarı Saltuk'a miras kaldığı belirtilir.²⁰⁵ Masallarda sihirli nesne olarak sıkça kullanılan sa teline, Saltuknâme'de kutsiyet atfedilerek Sarı Saltuk'a olağanüstü bir g kazandırılmıştır.

Saltuknâme'de Sarı Saltuk'a ait kılıçların da efsanevi ve kutsi bir özelliğe sahip olduğu görülmektedir. Sarı Saltuk'un kılıç kullanmadaki ustalığından ve kılıç darbelerinden etkilenmemesinden sıkça söz edilmektedir. Kâfirlerin namaz kılarırken vurdukları kılıç darbeleri Sarı Saltuk'a tesir etmez.²⁰⁶ Sarı Saltuk'a “ok işlemez, kılıç kesmez, od yakmaz.”²⁰⁷; yine aynı şekilde “top, ok, tüfek, taş zarar vermez.”²⁰⁸

leceėi Yeri ve Zamanı nceden Bilme

Saltuknâme'de belirtildiğine göre, Sarı Saltuk önce suyuna zehir katılarak zehirlenmiş, daha sonra hançerle ağır bir şekilde yaralanmıştır. Sarı Saltuk, artık ölüm vaktinin geldiğini, beylerin ve kralların mezarına sahip çıkmak isteyeceklerini söyleyerek her isteyene verilmek üzere birer tabut hazırlamalarını vasiyet eder. Her tabutta bedeninin görüneceğini, ülkesine dönen kral ve beylerin cenazeyi defnedeceğini bildirir.²⁰⁹ Sarı Saltuk'un söyledikleri gerçekleşir ve vasiyeti yerine getirilir. Böylece Sarı Saltuk'un ölümünden sonra da kerametlerinin devam ettiği görülmektedir. Ölümünden sonra gerçekleşen bazı kerametleri daha vardır. rnek olarak; Sarı Saltuk'un tabutu kimse dokunmadan hareket eder musallaya doğru gider.²¹⁰

Saltuknâme'de Sarı Saltuk'un on iki yerde mezarı olduğu, ama Babadağ'a (Romanya) defnedildiėi²¹¹ belirtilmektedir.

²⁰⁴Saltuk-nâme II, s. 32,33

²⁰⁵Saltuk-nâme II, s. 62-63

²⁰⁶Saltuk-nâme I, s. 248

²⁰⁷Saltuk-nâme II, s. 78

²⁰⁸Saltuk-nâme III, s. 236

²⁰⁹Saltuk-nâme III, s. 298

²¹⁰Saltuk-nâme III, s. 299

²¹¹Saltuk-nâme III, s. 299,302

III. Tabiat Varlıkları ve Eşya Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri

Akarsuları Durdurma, Tersine Akıtma

Saltuknâme’de sahirlerin dört unsura hükmedemedikleri belirtilir ve Sarı Saltuk suya hükmederek yaptıklarının sihir olmadığına dair keramet gösterir. Sarı Saltuk’a Habeş’te dine davet ettiği Şeddat şöyle der:²¹² *“Ben babamdan şöyle işitdüm kim cadular oda, suya, yile, toprağa hükmidemez. İmdi gel akarsuya sen işaret eyle, ersen dura. Biz de sana inanavuz, didi. Server Nil ırmağına işaret idüp Kaf madidi, olsu akarken durdı, akmadı.”* Nil nehri üç gün üç gece akmaz, Saltuk’un bu kerametini gören Şeddat Müslüman olur.

Maddelerin Mahiyet ve Niteliklerini Değiştirme

Sarı Saltuk, ağzının yarını suya bırakarak acı olan pınarın suyunu tatlı hale getirir.²¹³ Saltuknâme’de bu pınarın sonradan Sarı Saltuk’a atfen Baba Pınarı adı ile anıldığı belirtilmektedir. Yine Sarı Saltuk’un benzer bir kerameti, ağız yarını acı bir göle Akşehir gölüne bırakarak gölü tatlı su haline getirmesi ve dua ederek göldeki balıkları çoğaltması ile ilgilidir.²¹⁴

Kurumuş Ağaç veya Odun Parçasını Ulu Yeşil Ağaç Haline Getirme, Meyve Oldurma

Sarı Saltuk’un da gittiği yerde ilk icraatının ağaç dikmek olması üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur. Sarı Saltuk’un velâyet gösterip kurumuş ağacı yeşertmesi, ağaca meyve verdirmesi kerametleri arasında yer almaktadır. Bir Yahudi dut ağacı yeşerip meyve verirse iman edeceğini söyler. Sarı Saltuk keramet göstererek kuru ağacı yeşertir:²¹⁵ *“Server bir kez mübarek eliyle ol ağacı sığadı, o ağaç yaşarup, yimiş virdi. Ve barmağıyla ağaç dibine urdı, bir su revan olup akdı.”* Sarı Saltuk’un ağacı yeşerttikten sonra su çıkartması özellikle dikkati çekicidir. Böylece ağacın kuruması engellenmiş, abdest alınıp, gölgesinde ibadet edilecek bir mekân oluşturulmuştur.

²¹²Saltuk-nâme I, s. 292

²¹³Saltuk-nâme II, s. 33-34

²¹⁴Saltuk-nâme II, s. 46

²¹⁵Saltuk-nâme II, s. 297

Yerden, Taş veya Kayadan Su Çıkarma, Suyu Çoğaltma

Saltuknâme’de olağanüstü bir şekilde ortaya çıkan ağaç ve sular, Sarı Saltuk’un velilik niteliklerini pekiştirdiği gibi toplumsal bir işlevi de üstlenmiştir. Sarı Saltuk veya diğer erenlerin bir hamlede bitirdikleri bu ağaç ve suların ziyaret yeri hâline gelmesi, yeni fethedilen bölgenin vatan toprağı olarak algılanmasına önemli katkı sağlamıştır. Başka bir ifade ile tabiat unsurlarına bağlı olarak oluşmuş bu tarz menkıbeler, Türk insanının bölgeyle yani yaşadığı coğrafya ile dinî ve kültürel bir bağ kurmasını kolaylaştırmıştır. Sarı Saltuk’un yer altından şifalı su ve tatlı su çıkardığına dair birçok anlatı mevcuttur, su çıkarmak ve suyu bollaştırmakla ilgili pek çok kerameti vardır, hatta kerametlerinin merkezini suyun teşkil ettiğini söylemek mümkündür. Sarı Saltuk çok az akan bir pınarın suyunu çoğaltarak büyük bir ırmak haline getirir ve şehri susuzluktan kurtarır.²¹⁶ Sarı Saltuk Hz. Ebubekir’in olduğu belirtilen asa ile birkaç yerden su çıkarır. Bu suların biri her derde deva şifalı bir sudur.²¹⁷ Yine Saltuk susuz kaldığı bir yolculukta, esasını taşa vurarak su çıkarır. Yine elini taşa vurunca yerden su fişkirir.²¹⁸ “*Seyyidün eli değıdüğı yirden bir ab-ı zülal virdi, revan olup akmağa başladı. Kardan ak, buzdan sovuk ve sükkerden tatlu, südden safi idi.*” Kâfirlerin su himmet eyleser iman edeceklerini söylemeleri üzerine, Saltuk esasını yere vurur, su çıkar on yerde vurur on su çıkar. Bu suların beşi acı ve tuzlu beşi tatlıdır. Neden böyle olduğu sorulunca, o kavmin yarısının Müslüman olmak istediğini, yarısının ise istemediğini söyler. Bu keramet sonrası Sarı Saltuk’un dediğı gibi halkın yarısı Müslüman olur.²¹⁹

Olağanüstü bir şekilde ortaya çıkan bu sular, Sarı Saltuk’un veliliğini pekiştirdiğı, düşmanları etkileyerek kendi rızaları ile Müslüman olmalarını sağladığı gibi, toplumsal bir işlevi de üstlenmiştir. Sarı Saltuk’un bir hamlede ortaya çıkardığı bu ağaç ve suların zamanla ziyaret yeri hâline gelmesi, kutsallaştırılması, yeni fethedilen bölgenin vatan olarak kabul edilme sürecini kolaylaştırarak, hızlandırmıştır. Tabiat unsurlarına bağlı olarak anlatılan bu tarz menkıbeler ve bu menkıbelerde geçen kerametler aracılığı ile, Türk insanının bölgeyle yani yaşadığı coğrafya ile dinî ve kültürel bir bağ kurmasının sağlandığı, doğayı korumak için bir oto kontrol

²¹⁶Saltuk-nâme II, s. 37

²¹⁷Saltuk-nâme II, s. 165-166

²¹⁸Saltuk-nâme III, s. 53,54

²¹⁹Saltuk-nâme III, s. 90

mekanizması oluşturularak ağaç, su ve hayvanların korunduğu düşüncesindeyim.

İrmak, Göl veya Deniz Üstünde Yürüme, İrmak, Göl veya Denizi Yarıp Karşıya Geçme

Türk kültürüne denizin artık girdiğini ispatlarcasına, Saltuknâme’de deniz sıkça yer alır, Sarı Saltuk denizlerin dışında okyanuslarda, adalarda ve yarımadalarda gaza yapar. Sirderya Irmağı’nın üzerine seccade serilerek namaz kılınırken artık Karadeniz’in, Çanakkale Boğazı’nın, Tuna Nehri’nin, hatta Akdeniz’in sularına velâyet gücüyle ulaşılmaktadır.

Sarı Saltuk, İlyas Peygamberin duasını okuyarak deniz üzerinde yürür batmaz.²²⁰ Sarı Saltuk, elindeki Hz. Ebu Bekir’e ait asa ile Çanakkale boğazını ikiye ayırarak geçer.²²¹ Sarı Saltuk’un, Ankabil adlı atı da denizde suya batmadan yürümekte, düşman gemilerini takip etmektedir.²²² Sarı Saltuk seccadesini denize sererek yanındaki dervişlerle Karadeniz’i geçer; denizde karşılaştığı kâfir gemilerini bir işareti ile çark gibi döndürür; elini denizden çıkarıp ileriye uzatarak Ata Baba adlı dervişi, yedi gün uzaklıktaki kıyıya velayet gücü ile bırakır.²²³ Saltuknâme’de Sarı Saltuk’un kumdan bir köprü yaparak denizin ortasından geçmesi şöyle anlatılmaktadır: “*Şerif tiz turup mübarek eliyle eteğine kum koydı, bir yirden ol kumu denize saçardı, su içinde köprü gibi kuru olurdı, su gider kara çıkardı.*”²²⁴

IV. Hayvanlar Üzerinde Cereyan Eden Kerâmet Motifleri

Saltuknâme’de Sarı Saltuk’un balıklarla konuştuğunu görüyoruz. Kafirlerin, denizdeki balıkların şehadet getirmeleri şartıyla Müslüman olacaklarını belirtmeleri üzerine Sarı Saltuk, balıkları çağırarak şehadet getirmelerini ister. Balıklar; “...*Senün dinin hak dindir*” diyerek şehadet getirir, bu keramete şahit olanlar hemen Müslüman olur. Saltuknâme’nin müellifi balıkların cem olduğu taş Balık Taşı adının verildiğini ve ziyaret edildiğini belirtmektedir.²²⁵ Sarı Saltuk, İlyas Peygamberin duasını okur balıklarla konuşarak rahibinin kızının denize düşen küpesini bulmalarını ister. Büyük bir balığın

²²⁰Saltuk-nâme II, s. 71

²²¹Saltuk-nâme II, s. 121

²²²Saltuk-nâme II, s. 84

²²³Saltuk-nâme II, s. 30-31

²²⁴Saltuk-nâme II, s. 48

²²⁵Saltuk-nâme II, s. 52

küpeyi getirmesi üzerine rahip ve yanındaki yirmi dört kişi Müslüman olur.²²⁶

V. Veliliğini Kabul Etmeyenlere Yönelik Keramet Motifleri

Sarı Saltuk'un kendisine inananları ve tâbi olanları, ejderhayı öldürme²²⁷ örneğinde olduğu gibi tehlike, kötülük ve felaketten koruduğunu ve kurtardığını; düşmanlarını ise cezalandırdığını görüyoruz. Cezalandırma daha çok taş kesilme şeklinde görülmektedir. Namaz kılariken düşmanlarının ok atması üzerine Sarı Saltuk namazını tamamlayıp “Taş olun” der. Rahip adamları, koyunları ve köpekleriyle birlikte taş olur.²²⁸ Saltuknâme’de sözünü tutmayan bir kadının, yine koyunları ve köpeği ile bir çobanın, aynı şekilde taş kesildiğinden söz edilmektedir.²²⁹ Görüldüğü gibi, taş kesilenler Allah’ın emirlerine karşı gelen ve Sarı Saltuk’un şahsına saygı duymayan kişilerdir.

Yukarıda kısaca temas ettiğimiz kerametler ve Sarı Saltuk ile ilgili anlatılar günümüze kadar varlığını sürdürerek Sarı Saltuk’un şahsında bir veli kültürünün oluşmasına zemin hazırlamıştır. Sarı Saltuk Alevilik, Bektaşilik tarih ve kültürünün önemli isimlerindedir. Sarı Saltuk kültürü aynı zamanda inanç-dede ocağı özelliği taşımaktadır. Sarı Saltuk’a ait, Varna, Babadağ, Ohri, Bosna-Hersek, Babaeski, Bor, İznik, Rumeli feneri, Diyarbakır, Tunceli gibi birçok yerde makam mezarı bulunmaktadır. Tunceli, Hozat merkezli Sarı Saltuk Ocağı, Anadolu Aleviliğinin önemli dinamiklerinden biridir. Bu makam mezarlarının sosyal gereklilikten kaynaklandığını söyleyebiliriz. Bu mekânların özellikle yayla zamanı besicilikle uğraşan oymak ve boyların toplanma ve dağılma yeri olduğunu söylemek mümkündür. Böylece binlerce koyunla yaylalara çıkan aynı ocağa ve boya bağlı insanlar, her yıl nerede toplanacaklarını kolayca belirleyebilmekte ve toplantılarını bu ziyaretgâhlarda yapabilmektedir. Bu yüzden Yunus Emre de dâhil olmak üzere birçok Anadolu ereninin birden fazla makam mezarı bulunmaktadır.²³⁰ Bu mekânlar kutsal kabul edildikleri için halk tarafından özenle korunmakta, çevresindeki hayvanlara, ağaçlara, dere ve kaynak sulara zarar vermekten kaçınılmaktadır. Bu

²²⁶Saltuk-nâme II, s. 72

²²⁷Saltuk-nâme II, s. 22,66

²²⁸Saltuk-nâme II, s.36

²²⁹Saltuk-nâme II, s.29

²³⁰ Alemdar Yalçın– Hacı Yılmaz, “Sarı Saltuk ile İlgili Yeni Belgeler”, **Hacı Bektaşî Veli Der./** 2005-36, s.106

yönüyle de Sarı Saltuk'a atfedilen makam ve ocakların, toplumda çevreyi ve doğal kaynakları koruma bilincini oluşturarak kapalı bir işleve de sahip olduğunu söylemek mümkündür.

On üçüncü yüzyıldan itibaren Türk ve Türklük kavramlarının mahiyeti, neyi ifade ettiği konusunda da Saltuknâme'de çok önemli ipuçları bulabiliyoruz. Saltuknâme'de Türk, bir kavim, millet adı olarak kullanılmakla birlikte, Müslümanlıkla özdeşleşerek bir üst kimliği ifade etmek için de kullanılmaktadır. Örnek olarak bir kâfir sonradan Müslüman olan Alyon-ı Rumi'ye şöyle seslenir:²³¹ “*Ya Alyon! Sen ne gördün Mesih dininden döndün, Türk oldun? Gel yine dinine girgil seni Tekur'dan dilek eyleyeyim, didi.*”

Sarı Saltuk ile bir keşişin konuşmasında da Türk adı Müslümanlığı ifade eden bir üst kimlik olarak geçmektedir.²³²

“İncil’de yazıyor niye inkâr edersiniz deyince keşiş, ol Muhammeddür, kim Türklere peygamber gelmişdür, bize değıldür, dedi. Saltık eyitdi, İncil’de size Hak Taaladidi kim anın adın okuman ve Türklere peygamberdür, size niçün değıldür? didi.”

Saltuknâme'de tespit ettiğimiz başka bir örnekte ise, Tekûr İstanbul'da üç büyük veliyi ziyaret ederek Sarı Saltuk'un gazabından kurtulmak için dua eder. Saltuknâme'de bahsedilen bu velilerden biri Eyüp Sultan'dır ve Eyüp Sultan için Samadıyya'nın aşağıdaki sözleri oldukça dikkat çekicidir:²³³ “*Bu da Türk'tür amma Arap, adına Arap dilince Ebu Eyyub-i Ensari dirler, Muhammedi bu evine alup konuklamıştır.*”

Sarı Saltuk, Türk kültürünün dinamik bir yapı taşı ve birleştirici bir unsuru olmaya devam etmektedir. Sarı Saltuk'un şahsında bilge, ideal bir insanın, iyi bir komutan ve liderin nasıl olması gerektiği konusunda da önemli ipuçları verilmektedir. Sarı Saltuk'a atfedilen Türkiye ve Balkanlardaki türbe ve makamlar, günümüzde de ziyaret edilmektedir. Bu ziyaretgâhların aynı zamanda kişisel ve toplumsal travmaları çözmeye yardımcı olduğunu; günlük hayatın zorluk ve sıkıntısından bunalan insanlar için, gizli bir işlev olarak, bir sibop, sigorta olma özelliğini sürdürdüğünü söyleyebiliriz.

Şair ne güzel söylemiş, “Baki kalan bu kubbede bir hoş seda imiş.” Geçmişte olduğu gibi bundan sonra da gönül mimarlarımızın, bilge şahsiyetler ve alperenlerin yaktığı چراغ yolumuzu aydınlatmaya, bıraktıkları hoş seda gönül telimizi titretmeye devam edecek.

²³¹Saltuk-nâme II, s. 146

²³²Saltuk-nâme I, s. 72

²³³Saltuk-nâme II, s. 80